

4. Общая теория денег и кредита / ред. Е. Ф. Жуков. – М. : Банки и биржи, ЮНИТИ, 1995. – 360 с. ISBN: 5-238-00038-3
5. Кредит при полном хозрасчете / ред. Л. П. Кроливецкая. – М. : Финансы и статистика, 1991. – 144 с.
6. Правовое регулирование кредитно-расчетных отношений в народном хозяйстве / ред. Л. К. Воронова. – К. : Вища школа, 1988. – 216 с.
7. Методы кредитования социалистического хозяйства / ред. Н. И. Валенцева. – М. : Финансы, 1980. – 128 с.
8. Кредит как стоимостная категория социалистического воспроизводства / ред. О. И. Лаврушин. – М. : Финансы и статистика, 1989. – 175 с.
9. Государственный кредит: прошлое и настоящее / ред. Ю. Я. Вавилов. – М. : Финансы и статистика, 1992. – 96 с.
10. Кредит і банки в нових умовах господарювання : текст лекції / ред. Н. П. Шульга. – К. : КТЕІ, 1991. – 44 с.

Рубан Е. Н. Развитие финансово-кредитной системы в советской Украине и Гражданский кодекс УССР как основной закон в сфере регулирования кредитных отношений.

Данная статья посвящена вопросу становления и развития законодательной базы в области кредитования. В частности в ней рассмотрены основной законодательный акт, который регулировал кредитные отношения в период советского строя на территории Украины. Исследования и анализ данного документа является необходимым для понимания основных принципов становления современных нормативно-правовых актов, регулирующих отношения банков, выступающих в качестве кредиторов с заемщиками.

Ключевые слова: кредит, договор, регулирования, права, отношения, система, кодекс.

Ruban E. N. Development of financial and credit system in the Soviet Ukraine and the Civil Code of USSR as the basic law in the regulation of credit relations.

This article is devoted to the establishment and development of the legal framework for lending. In particular it considered the main piece of legislation to regulate credit relations between the Soviet regime in Ukraine. Research and analysis of this document is necessary to understand the basic principles of establishing a modern regulatory and legal acts regulating the relations of banks acting as lenders and borrowers.

Keywords: credit, contract, regulation, law, relations, a system code.

Шитий С. І.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ІВАН СТЕШЕНКО – ПЕРШИЙ МІНІСТР ОСВІТИ УКРАЇНИ

У статті досліджуються основні етапи життя та роботи першого міністра освіти України Івана Матвійовича Стешенка. Його діяльність на посаді Генерального секретаря освіти Української народної республіки доби Української Центральної ради. Розглядаються також його політичні погляди. Зроблено висновок, що його діяльність була надзвичайно корисною для розбудови Української Народної Республіки, а окремий досвід був би корисним і для побудови сучасної Української держави.

Ключові слова: Генеральний секретар освіти, Генеральне секретарство освіти, українська школа, українізація.

Досліджуючи історико-правову спадщину Української Народної Республіки (УНР) неможливо не звернути увагу на величезну роль видатних особистостей і їх внесок у становлення вільної, незалежної, демократичної Української держави.

У 2008 р. виповнилось 135 років з дня народження першого міністра освіти України, генерального секретаря освіти УНР Івана Матвійовича Стешенка та 90-річчя з дня його трагічної загибелі, рік який пройшов майже непомітно для української громадськості як України так і Полтави. Сучасне українське суспільство мало знає про Івана Стешенка і його вклад у розбудову як української освіти так і Української держави загалом. Ким же був перший міністр освіти незалежної України.

Стешенко Іван Матвійович Народився в сім'ї відставного унтер-офіцера і полтавської міщанки. Дитинство і юність минули в батьківській оселі на околиці Полтави. Великий вплив на формування майбутнього творця Української держави здійснило суворе батьківське виховання, що залишило глибокий слід у пам'яті І. Стешенка і відбите в його автобіографічних поетичних творах. Проте батько прагнув надати своїм дітям належної освіти, дітей у сім'ї було дев'ятеро, і для цього не шкодував коштів. У 1882–1892 рр. І. Стешенко навчався в Полтавській класичній гімназії. Тут він написав свої перші поетичні твори російською мовою, оскільки до 7 класу не усвідомлював себе українцем. Перелом у світогляді відбувся під час мандрівки навколишніми селами. Особливе значення мало спілкування з полтавським земським лікарем О. Кривком, який сформував у юнака поняття патріотизму і любов до рідного народу. Значний вплив справило також спілкування із тарасівцями М. Байздренком, М. Базькевичем, І. Липою, які, перебуваючи в Полтаві, мешкали в будинку Стешенків. Студентом історико-філологічного факультету Київського університету, І. Стешенко познайомився із цвітом української інтелігенції; родинами Старицьких, Лисенків, Косачів. Був членом літературно-мистецького гуртка “Плеяда”. Вільно володів французькою, німецькою, іспанською, італійською, багатьма слов'янськими мовами, перекладав зарубіжну поезію. Захопившись марксизмом, очолив радикальну групу студентської громади. Разом із Лесею Українкою у 1896 р. заснував у Києві групу Українська соціал-демократія (на два роки раніше, ніж це зробив В. Ленін). Вже в молоді роки займався суспільно-політичною діяльністю і здійснив перші кроки на шляху становлення як борця за незалежну Україну. Після закінчення університету І. Стешенко влаштувався лектором Фундуклеївської жіночої гімназії, проте невдовзі був заарештований за участь у студентських заворушеннях. Після п'яти місяців ув'язнення в Лук'янівській тюрмі І. Стешенко був висланий за межі Києва. Протягом 1897–1900 рр. разом з дружиною жив на чернігівському хуторі М. Садовського. Займався перекладацькою та літературною працею: досліджував творчість І. Котляревського, видав збірки поезій “Хуторні сонети” та “Степові мотиви”. У 1898 р. взяв участь у нелегальному з'їзді таємного товариства “Молода Україна”. Після повернення до Києва увійшов до Старої Громади. У подальшому брав участь у роботі РУП, згодом УСДРП. За період своєї роботи в політичних об'єднаннях сформував чітку політичну позицію. Був прихильником широкої автономії України у складі Російської Імперії. Через заборону викладацької діяльності працював в управлінні Південно-Західної залізниці, у Київській міській думі. У 1904 р. був обраний секретарем Київського літературно-артистичного товариства. Під час революції 1905 р. надрукував низку статей із мовного та національного питань, у яких обстоював думку про доконечність національної школи та запровадження української мови в усіх сферах вжитку. Видавав часопис “Шершень”, а після його заборони – журнал “Гедзь”. Одержавши у 1906 р. можливість повернутись

до викладацької роботи, працював у чоловічій гімназії м. Слупська, викладав у Київській комерційній школі, фребелівському інституті, на Вищих жіночих курсах, у Музично-драматичній школі М. Лисенка. Читав історію української, російської, західноєвропейських літератур. Як член київського товариства “Просвіта”, Українського клубу, клубу “Родина” брав участь у культурницьких заходах, виступав із лекціями. У 1908 р. обраний секретарем, згодом – товаришем голови Українського наукового товариства у Києві. Видав ґрунтовні наукові дослідження: “Історія української драми”, “Проби біографії й оцінки діяльності П. Куліша”. На запрошення академіка Російської академії наук О. Шахматова брав участь у написанні нарису історії української літератури XIV–XVIII ст. для енциклопедії “Украинский народ в его прошлом й настоящем”. У 1913–1914 рр. був одним із редакторів педагогічного часопису “Сяйво”. З відкриттям у Києві у 1915 р. Тетянинської української гімназії для біженців, обійняв посаду її директора. З початком Української революції з головою поринув у вир подій. Був одним із організаторів УЦР і членом Малої Ради, головою шкільної і редакційної комісії. Очолив рух за українську школу. 6 березня 1917 р. заснував і очолив Товариство поширення шкільної освіти в Україні. Як його голова, а також член Всеукраїнської учительської спілки і Київського губвиконкому ради об’єднаних громадських організацій докладав чимало зусиль для реалізації програми дерусифікації школи, схваленої І Всеукраїнським учительським з’їздом (5-7.06.1917 р.). В березні 1917 р. І. Стешенко очолює редакційну комісію часопису “Вісті Української Центральної Ради у Києві”. У першому випуску “Вістей” 19 березня писалось: “Київська Міська Дума ухвалила почати навчання на українській мові в школі ім. Грушевського... Українізація школи Грушевського, а також тих київських шкіл, які будуть для цієї мети призначені підкомісією” Очолював реалізацію таких заходів, як скасування надбавок учителям за “обрусение края”, створення українських гімназій, написання підручників, термінологічних словників, програм для початкової школи, влаштування курсів українознавства. 18 квітня 1917 р. в Києві відкрився Перший Всеукраїнський педагогічний з’їзд, на який прибуло 500 делегатів. Відкрив з’їзд голова Шкільної комісії І. Стешенко. На з’їзді обговорювались питання дерусифікації шкіл в Україні, та перебудування шкільних програм. З’їзд закликав всіх учителів, які проживають за територією України – “негайно перенести свої виклади на Україну”; всіх викладачів, професорів вищих шкіл – “перейти в своїх лекціях на українську мову, або відкрити курси українознавства”. Такі заклики визвали спротив серед окремої частини української інтелігенції. Зрештою, 15 квітня 1917 р. І. Стешенка було призначено генеральним секретарем освіти. Програмою його діяльності стала промова перед педагогічною громадськістю: “Український народ є державним на своїй території, але, разом з тим, необхідна повна справедливість щодо національних меншин, що проживають на території України, права яких повинні бути забезпечені. Але всі народності, що проживають в Україні, зобов’язані знати мову, літературу, географію і історію України”. При розробці концепції української школи І. Стешенко враховував стан освіти і ті першочергові завдання, які поставила на порядок денний передова українська громадськість, освітянські та учнівські колективи. В основу програми своєї діяльності І. Стешенко поклав рішення Всеукраїнського педагогічного з’їзду – більше ніколи ні до ні після цього програма діяльності об’єднання професійних педагогів не була програмою діяльності вищого державного органу. На допомогу вчителям в організації і налагодженні процесу українізації освіти видав брошуру “Поміч учителю в справі національного виховання дітей”. Зусиллями І. Стешенка в 1917 р. було відкрито:

39 українських гімназій, з яких 25 були сільськими, перший в Україні Народний інститут, Педагогічну академію, Академію мистецтв. Державний народний університет.

Перше звернення Стешенка, як Генерального секретаря до працівників освіти надійшло 2 липня 1917 р.. “Кожен, хто почуває свої обов’язки перед рідним краєм і хто може допомогти рідній справі – хай іде до роботи. Час не жде”. 9 липня Генеральний секретаріат освіти видав декларацію, в якій говорилося: “В справі народної освіти Секретаріат має на меті насамперед з’єднати в своїх руках все керування шкільною освітою, а власне: догляд за проведенням на місцях українізації школи, організація видання підручників і приготування учителів для шкіл, та поміч у згуртуванні їх у професійні товариства... створення Всеукраїнської Шкільної Ради... Для постійного зв’язку з місцями – завести своїх спеціальних комісарів по народній освіті...”. Такі перші кроки секретаріату викликали спротив серед деяких працівників освіти і в першу чергу керівництво Київської шкільної округи, яке виступило проти українізації закладів освіти. Київський професійний Учительський союз оголосив бойкот секретаріату і потребував усунення Стешенка з посади. Проти українізації вищої школи виступила реакційна професура Київського університету, який вважався осередком антиукраїнських “україножерних” елементів. В відповідь на це, Стешенко звертається до Української Центральної Ради (УЦР) з пропозицією скасувати шкільні округи та запровадити інститут комісарів шкільної освіти, які б були підпорядковані виключно Секретаріату освіти. Центральна Рада приймає пропозицію І. Стешенка.

В цей же період Іван Матвійович потроху змінює погляди з поміркованих федералістських на більш радикальні самостійницькі. На засіданнях Генерального секретаріату виступає з радикальними пропозиціями, що до відносин з Росією.

В серпні 1917 р. було проведено Другий Всеукраїнський педагогічний з’їзд та Всеукраїнський професійний з’їзд учителів, на яких головним завданням ставилося сприяти освітньому розвитку народу, шляхом боротьби “ з темрявою, що охопила нашу Землю, після чужого панування”. 5 жовтня було відкрито Київський народний університет, а 10 жовтня створена Педагогічна академія, завданням якої стала підготовка вчителів з українознавства. Українознавство стає політикою та філософією не тільки Генерального секретаріату освіти, а і всієї Центральної Ради. І. Стешенко разом з О. Дорошкевичем підготував “Матеріали по питанню викладання предметів українознавства в навчальних закладах”, яка складала чотири розділи: історія, географія, українська мова, художня словесність. Україна мислилась як цілісність етносу – нації, території, матеріальної та духовної культури українців на теренах України і на різних континентах світу, а українознавство, як історичний досвід, аналіз існуючих проблем, прогноз майбутнього розвитку. Це було методологічне пізнання та висвітлення етногенезу з розвитком держави, світової цивілізації та культури. І. Стешенко з надзвичайним запалом переймався своєю місією організації українізації освіти. Він опрацьовує план української шкільної системи і ґрунтовної українізації російської школи. Не вдаючись в політичні дискусії, почав з кипучою енергією проводити цей план у життя. В цій справі він не знав компромісів і твердою рукою запроваджував українську мову в народних школах. Російські кола ненавиділи І. Стешенка. Вони розуміли, що введення української мови в школах, вириває у них з рук останнє знаряддя русифікації і нищить останні позиції російського імперіалізму і його панування на українській землі. 8 січня 1918 р. УЦР затверджено, поданий І. Стешенком, законопроект про встановлення окремої штатної посади – вчителя української мови і літератури. Завдяки діяльності Секретаріату освіти в 1917–1918 р.

створено цілий ряд українських вищих навчальних закладів, мистецьких організацій та наукових установ. Найпершою з вищих шкіл, що виникли тоді, стала Українська державна академія мистецтв. За дорученням Стешенка, була створена організаційна комісія на чолі з професором Київського університету Г. Павлуцьким, яка окреслила мету і завдання академії мистецтв, виробила статут, кошторис, намітила кандидатури професорів. 27 жовтня 1917 р. серед 20 кандидатур комісія вибрала професорів академії – 8 чоловік. Серед них Василь та Федір Кричевські, Георгій Нарбут, Михайло Бойчук інші. Ректором Академії одногосно було вибрано Василя Кричевського. 5 грудня 1917 р. Академію мистецтв було урочисто відкрито. На відкритті виступив І. Стешенко, який визначив важливість цього першого кроку в створенні власної національної освіти, підкреслюючи, “що відтепер можна буде не їздити по науку до чужих людей, а розвивати власну, українську культуру в себе дома”. І. Стешенко також приділяв велику увагу створенню українського театру. По розпорядженню УЦР було створено Театральний комітет. Поза своєю працею в Києві, І. Стешенко часто виїздив на місця, щоб там безпосередньо брати участь у творінні українських шкіл та давати вказівки органам місцевої влади. Виникала велика необхідність в підготовці вчителів української мови, інструкторів і діячів позашкільної освіти. Для цього по всій Україні було організовано курси українознавства. При допомозі Всеукраїнської учительської спілки вдалося влітку 1917 р. організувати до сотні українських учительських курсів на кошти місцевих самоуправ, а за допомогою Товариства шкільної освіти виробити український правопис і підручники. Велику увагу приділяв І. Стешенко створенню українських гімназій у селах і невеличких містечках. Прохання про їх заснування генеральний секретар освіти приймав особисто, надаючи допомогу кожному, хто звертався до нього з цією проблемою. На державні кошти три українські гімназії відкриваються в Києві, у селах Маслівка та Квітки, місті Ржищеві на Київщині, три українські гімназії відкрились у Золотоніському повіті.

Тільки до осені 1917 року було відкрито 53 українських середніх школи, в тому числі – 3 українські гімназії в Києві. В 1918 р. в Україні діяло 1162 вищих початкових школи. На протязі 1917–1918 рр. українська влада відкрила два університети в Києві та Кам'янець-Подільську, історико-філологічний факультет в Полтаві, Українську академію мистецтв, Українську академію наук. Діяло понад 100 учительських курсів, 952 “Просвіти”, виходило 63 періодичних видання, побачило світ 1084 найменувань книг українською мовою.

Однією з найгостріших проблем української освіти у добу визвольних змагань, була освіченість учителя. Вирішенням цієї проблеми стало заснування Української педагогічної академії.

Досить актуальними залишаються й сьогодні педагогічні ідеї І. Стешенка про постійне вдосконалення вчителів. Більше того, вони й у майбутньому не втратять своєї цінності. Не на одне століття випереджаючи свій час, І. Стешенко вважав, що необхідно створити й таку вищу школу, у якій мають навчатися вчителі з вищою освітою. Важливим напрямом діяльності І. Стешенка на посаді генерального секретаря освіти був також розвиток вищої української школи. Він заперечував тим, хто казав, що теперішні “московські” університети треба залишити, а поряд з ними відкривати українські, польські та єврейські вищі школи. На його думку, усі школи, створені на кошт українського народу, повинні бути українськими, а в них, у разі потреби, можна читати лекції на кількох мовах, як це робиться в інших європейських країнах. З ініціативи І. Стешенка було також створено Народний університет, щоб забезпечити доступ до

вищої освіти українською мовою тим, хто не мав змоги закінчити російськомовні гімназії, встановлювалось також право вступати до університету навіть з незакінченою середньою освітою. Педагогічні ідеї І. Стешенка підкреслювали його прагнення підняти інтелектуальні сили української нації для духовного відродження. Власне, він був людиною всебічно обдарованою, яка досконало володіла французькою, іспанською, німецькою, багатьма слов'янськими мовами. На думку І. Стешенка, здобутками автономії України мають користуватися всі народи, які мешкають на її території, але український народ має забезпечити свої права як державний господар своєї землі. Виходячи з цього, всі школи в Україні, задовольняючи сучасні потреби життя, не можуть обходитися без знання того народу, який є державним на українській території, без знання мови, історії, географії та літератури його державного народу.

Досвід І. Стешенка лишається актуальним і у наш час. Сьогодні ми лише починаємо шлях формування національної системи освіти і нам необхідний наш національний досвід.

Використані джерела:

1. Лікарчук І. Л. Міністри освіти України : монографія. – В 2-х т. – Т. 1 (1917–1943 рр.). – К. : Видавець О. М. Ешке, 2002. – 328 с.
2. Рада. – 1909. – 20 травня.
3. Український педагог Іван Стешенко : посібник для вузів / Київський міжрегіональний ін-т удосконалення вчителів ім. Б. Грінченка. – К., 1994. – С. 7.
4. Київська Земська Газета. – 1917. – № 171. – 11 грудня. – С. 2.
5. Болтівець С. Педагогічні погляди та ідеї Івана Стешенка // Історичний календар. – К., 1993. – С. 369.

Шитый С. И. Иван Стешенко – первый министр образования Украины.

В статье исследуются основные этапы жизни и работы первого министра образования Украины Ивана Матвеевича Стешенко. Его деятельность на посту генерального секретаря образования Украинской народной республики времен Украинской Центральной рады. Рассматриваются также его политические взгляды. Сделан вывод, что его деятельность была чрезвычайно полезной для развития Украинской Народной Республики, а отдельный опыт был бы полезен и для построения современного Украинского государства.

Ключевые слова: Генеральный секретарь образования, Генеральное секретарство образования, украинская школа, украинизация.

Shitiy S. I. Ivan Steshenka – first education minister of Ukraine.

The article considers the main stages of the life and work of the first education minister of Ukraine Ivan Matveevich Steshenka. His work as Secretary General, Education of the Ukrainian People's Republic of days of the Ukrainian Central Council. Also considered his political views. The conclusion that his activities were very useful for the development of the Ukrainian National Republic, and a separate experience would be helpful for the construction of modern Ukrainian state.

Keywords: Secretary of Education, General Secretariat of Education, Ukrainian school, Ukrainization..